

Samen leren: het ontwikkelen en benutten van kennis met opleidingen en zorgprofessionals

Laura Nooteboom · Janna Eilander · Jacqueline Theunissen · Irene Baten · Eva Mulder · Ineke Voordouw

Published online: 27 October 2017
© Bohn Stafleu van Loghum, onderdeel van Springer Media B.V. 2017

Op 1 januari 2015 heeft een omvangrijke stelselwijziging binnen het sociaal domein en de gezondheidszorg plaatsgevonden, ook wel de transitie genoemd. Sindsdien zijn gemeenten in Nederland onder andere verantwoordelijk voor het vormgeven en uitvoeren van de jeugdhulp en de ondersteuning aan kwetsbare groepen. De extramuraal verpleging en verzorging vallen nu onder de Zorgverzekeringswet en met de nieuwe Jeugdwet hebben gemeenten een jeugdhulpplicht voor alle vormen van jeugdhulp. De transitie biedt gemeenten de mogelijkheid om op lokaal niveau samenhangende en integrale zorg en ondersteuning op maat te bieden, dicht bij de burger en de cliënt. Van belang is dat daarbij wordt samengewerkt met de zorgverzekeraars, omdat burgers en cliënten vaak gebruikmaken van verschillende voorzieningen. De burger/cliënt wordt op zijn beurt gestimuleerd om meer eigen verantwoordelijkheid te nemen voor de eigen situatie. Om dit te bewerkstelligen wordt een inhoudelijke transformatie van de werkwijze van professionals en organisaties verwacht. Kerndoelen

van deze transformatie zijn onder andere het versterken van de eigen regie en eigen mogelijkheden van burgers en cliënten, samenwerken aan een integraal hulpaanbod, het inzetten van het sociale netwerk rondom gezinnen en cliënten, en het versterken van het preventieve veld. Het veranderen van de werkwijze van professionals vergt continue reflectie en evaluatie op het eigen handelen. Naast een nieuwe manier van werken vraagt de transformatie ook om een nieuwe manier van opleiden, zodat ook toekomstige professionals vernieuwde werkwijzen aanleren die aansluiten bij de hedendaagse praktijk.

Toenemende samenwerking tussen opleidingen en zorgprofessionals

Onderwijs en professionalisering zijn belangrijke beleidsspeerpunten van ZonMw, de Nederlandse organisatie voor gezondheidsonderzoek en zorginnovatie. Deze speerpunten worden uitgewerkt binnen diverse programma's, waarbij de nadruk ligt op samenwerking en verbinding tussen onderwijs, onderzoek, beleid en praktijk, en de verspreiding en implementatie van bestaande kennis en nieuwe inzichten in de praktijk.

Binnen het programma Opleidingsimpuls Wijkverpleegkundigen werken thuiszorgorganisaties, elf hogescholen, meerdere mbo's en cliënten samen in leernetwerken. In deze leernetwerken wordt ingezet op de verbetering van de samenwerking tussen docenten binnen de opleiding verpleegkunde en de wijkverpleging, en op gezamenlijke deskundigheidsbevordering. Zie voor een uitgebreidere beschrijving de evaluatie van deze projecten [1].

In het programma Academische Werkplaatsen Transformatie Jeugd zetten twaalf regionale Academische Werkplaatsen, samenwerkingsverbanden tussen praktijkinstellingen uit de jeugdsector, gemeenten en onderwijsinstellingen, zich in voor betere jeugdhulp.

Meer informatie over de verschillende projecten gefinancierd door ZonMw kunt u vinden op www.zonmw.nl.

L. Nooteboom · J. Eilander · E. Mulder
Academische Werkplaats Gezin aan Zet, Curium-LUMC,
Academisch Centrum voor Kinder- en Jeugdpsychiatrie,
Oegstgeest, Nederland

J. Theunissen
Instituut Verpleegkundige studies, Hogeschool van Arnhem
en Nijmegen, Nijmegen, Nederland

I. Baten
Kenniscentrum Zorginnovatie, Hogeschool Rotterdam,
Rotterdam, Nederland

I. Voordouw (✉)
ZonMw, Den Haag, Nederland
voordouw@zonmw.nl

In de Academische Werkplaatsen worden praktische vraagstukken beantwoord en wordt toepasbare kennis voor de praktijk en gemeenten op het gebied van de transformatie in de jeugdsector opgeleverd.

In de verschillende programma's wordt ingezet op het ontwikkelen van een lerend systeem, waarbij de reflectieve professional een belangrijke rol inneemt. Door als professionals te reflecteren op het eigen handelen en elkaar feedback te geven, wordt een continu leer- en verbeterproces in gang gezet en worden competenties versterkt. Hieronder beschrijven we een aantal samenwerkingsprojecten tussen onderwijs en praktijk, gericht op de reflectieve professional, leren van en met elkaar, en bij de praktijk aansluitend onderwijs.

Duobanen en Twinning: leernetwerken tussen wijk en hogeschool

In het kader van het programma Opleidingsimpuls Wijkverpleegkundigen zijn de Hogeschool Rotterdam en Hogeschool van Arnhem en Nijmegen in 2015 beide gestart met het vormen van leernetwerken voor de wijkverpleging. Binnen deze leernetwerken komen onderwijs en praktijk samen. De leernetwerken richten zich op het versterken van de competenties van docenten, wijkverpleegkundigen en studenten, om op deze manier te voldoen aan de nieuwe uitdagingen in de wijkpraktijk. De leernetwerken in Rotterdam en Arnhem/Nijmegen hebben elk een eigen werkwijze, maar kenmerkend voor de beide netwerken is dat naast momenten waarbij de gehele groep van docenten, wijkverpleegkundigen en studenten samenkomt, er ook sprake is van ervaringsleren in de praktijk. In beide regio's zijn docenten en wijkverpleegkundigen voor een langere periode aan elkaar gekoppeld en participeren ze in elkaars beroepspraktijk. Docenten lopen mee in de wijkpraktijk en wijkverpleegkundigen participeren in het onderwijs. Deze nieuwe wijze van leren krijgt in Arnhem/Nijmegen de vorm van 'Duobanen' en wordt in Rotterdam 'Twinning' genoemd. Belangrijke thema's binnen de leernetwerken zijn het indiceren van zorg, wijkgerichte preventie, wijkgericht samenwerken, en zelfmanagement en eigen regie.

De resultaten van het participeren in elkaars praktijk zijn veelbelovend. Docenten maken opnieuw kennis met de wijkpraktijk, wat veel kennis, inzichten en in het bijzonder relevante praktijkvoorbeelden voor in het onderwijs oplevert. Zo wordt de casuïstiek die gebruikt wordt in onderwijsmodules weer actueel, maar wordt voor docenten ook inzichtelijk hoe thema's als zelfmanagement en eigen regie in de dagelijkse praktijk voortdurend voor dilemma's zorgen.

Praktijkervaringen

Wijkverpleegkundigen geven aan dat het meelopen van docenten in de dagelijkse praktijk verrijkend is. De docent stelt tijdens het 'Twinning' vragen, waar-

door de wijkverpleegkundige wordt gestimuleerd om te reflecteren op het eigen handelen. Het handelen van wijkverpleegkundigen is door de jaren heen vaak gebaseerd op goede praktijkvoorbeelden en lang niet altijd meer voldoende onderbouwd vanuit de theorie. Het 'Twinning' maakt in combinatie met verdieping tijdens de leernetwerkbijeenkomsten dat de verbinding tussen theorie en praktijk in toenemende mate wordt gelegd. Wijkverpleegkundigen nemen voor studenten de thuiszorgpraktijk mee in de lessen, waardoor de theorie meer gaat leven en studenten een beter beeld krijgen van de thuiszorg als werkplek. Voor wijkverpleegkundigen levert het meelopen in het onderwijs meer inzicht op in het nieuwe opleidingsprofiel voor verpleegkundigen, Bachelor of Nursing 2020. Wijkverpleegkundigen kunnen hierdoor het stageprogramma voor studenten beter laten aansluiten op het programma van de opleiding.

Zowel de deelnemende wijkverpleegkundigen als de docenten zijn positief over het 'Twinning', het is voor beide partijen een waardevolle en leerzame ervaring. Voldoende tijd om mee te lopen in elkaars praktijk is van groot belang voor de leerervaring en binding tussen professionals. Voor zowel wijkverpleegkundigen als docenten is het in de praktijk soms wel moeilijk om hier tijd voor vrij te maken.

De positieve ervaringen van zowel docenten als wijkverpleegkundigen hebben ertoe geleid dat het leernetwerk eind 2016 is uitgebreid met mbo-opleidingen en mbo-collega's uit de wijkpraktijk. Het programma wordt op deze manier nog uitdagender, omdat de praktijksituatie in het wijkteam, waarbij collega's met verschillende deskundigheidsniveaus nauw moeten samenwerken, heel dicht wordt benaderd. Naast de eerdergenoemde verdieping in thema's, wordt in het vervoltraject ingezet op teamleren. Voor veel zorgprofessionals is het een uitdaging om collega's mee te nemen in nieuwe ontwikkelingen, zoals zelfmanagement en eigen regie. De samenwerking binnen de leernetwerken levert hier nu een belangrijke bijdrage aan. Leervragen die naar voren komen tijdens het meelopen in elkaars beroepspraktijk worden omgezet naar onderzoeksvragen voor studenten. Thema's worden uitgediept tijdens kennismarkten met plenaire sprekers en workshops, om op deze manier een groter bereik te hebben en kennis met elkaar te delen.

Het NIVEL evalueerde de elf leernetwerken wijkverpleging, waar in 2016 ruim driehonderd professionals direct bij betrokken waren. De leernetwerken dragen bij aan het versterken van de competenties van docenten en wijkverpleegkundigen. De samenwerking tussen praktijk en onderwijs verbetert en dit heeft onder andere positieve gevolgen voor het aantal stageplekken in de wijkverpleging, waar een groot tekort aan is [1].

Gezin aan Zet: actieonderzoek met Jeugdteams

Het project Gezin aan Zet is onderdeel van de Academische Werkplaats SAMEN en valt onder het programma Academische Werkplaatsen Jeugd van ZonMw. Sinds de transitie van de jeugdzorg werken de meeste gemeenten met multidisciplinaire Jeugdteams, ook wel Jeugd- en Gezinsteams, buurt- of wijkteams genoemd. In de Jeugdteams werken acht tot twaalf professionals met verschillende expertise samen om de jeugdhulp op lokaal niveau vorm te geven. Het doel van de teams is het ondersteunen van gezinnen bij vragen over opvoeden en opgroeien. Gezin aan Zet ondersteunt professionals uit zes Jeugdteams in de regio Holland Rijnland en de gemeente Den Haag om de kerndoelen van de transformatie te realiseren. Binnen Gezin aan Zet werken gemeenten en onderzoeks-, praktijk- en onderwijsinstanties samen, om met structurele inbreng van ouders en jongeren bestaande kennis te verzamelen en nieuwe kennis te ontwikkelen. Deze kennis wordt vervolgens geïmplementeerd in de praktijk, in onderwijsmodules en in het beleid.

Versterken van de regio van de professionals

Het kernthema van Gezin aan Zet is regie. Het uitgangspunt van het project is dat door de regie van professionals te versterken, deze op hun beurt de regie van het gezin beter kunnen stimuleren. Om de regie, waaronder het zelflerend en zelfsturend vermogen van professionals, te versterken, wordt in samenwerking met de Jeugdteams een zelfevaluatiecyclus ontwikkeld. Het doel hiervan is om professionals te ondersteunen bij het evalueren van en reflecteren op hun eigen functioneren en handelen, gericht op de transformatiedoelen. In de zelfevaluatiecyclus wordt feedback verzameld vanuit verschillende niveaus, van ouders en jongeren, de Jeugdteam-professionals zelf, de managers/coaches van de teams en de beleidsmakers. Aan de hand van de feedback stellen de professionals actiepunten op om de hulpverlening te verbeteren.

Onderdeel van de zelfevaluatiecyclus is het in kaart brengen van werkzame en belemmerende factoren bij het werken in een Jeugdteam. Gezin aan Zet werkt met actieonderzoek, een onderzoeksmethode waarbij een veranderingsproces wordt gestimuleerd door middel van het terugkoppelen van direct toepasbare, praktische kennis. De werkzame en belemmerende factoren bij het werken in een Jeugdteam worden aan de professionals teruggekoppeld via interactieve presentaties en factsheets. Professionals krijgen hierdoor zicht op verbeterpunten en kiezen vervolgens zelf aan welke verbeterpunten zij, individueel of als team, willen werken. Op deze manier worden professionals aan de hand van feedback uitgedaagd om continu te reflecteren, leren en verbeteren. De werkzame en belemmerende factoren en geleerde lessen worden

eveneens teruggekoppeld aan gemeenten en onderwijsinstellingen, zodat beleid en onderwijs goed op de hoogte zijn van de ontwikkelingen in de dagelijkse praktijk.

Door op vaste momenten te evalueren en reflecteren worden professionals zich meer bewust van hun eigen handelen en zullen de competenties vergroot worden. Er is op verschillende momenten aandacht voor reflectie, tijdens intervisiemomenten en de terugkoppelingen van Gezin aan Zet, maar ook op het moment dat professionals met verschillende vormen van expertise samen optrekken in een casus. De professionals zelf geven aan dat de reflectiemomenten zeer waardevol zijn, maar dat het soms moeilijk is om er tijd voor vrij te maken. Voornamelijk in periodes waarin professionals grote werkdruk ervaren door de hoeveelheid taken, of op het moment dat er wisselingen zijn in de teamsamenstelling, kan er minder ruimte zijn voor reflectie. Voldoende tijd en een veilig klimaat in het Jeugdteam zijn belangrijke voorwaarden voor reflectie. Naar verwachting zal er door regelmatige reflectiemomenten een doorlopend leerproces in gang worden gezet bij de professionals, waardoor de hulpverlening zal verbeteren.

Beschouwing

De transitie en transformatie in het sociaal domein en de gezondheidszorg vragen om een andere manier van leren en opleiden. Hierbij speelt de reflectieve professional een grote rol. Zoals in bovenstaande projecten wordt beschreven, kunnen professionals met diverse vormen van expertise veel van elkaar leren. De verbinding tussen verschillende vormen van expertise leidt tot verandering. Wanneer professionals zich continu bewust zijn van het belang van feedback en het vrijmaken van tijd voor reflectie worden ze ondersteund bij het ontwikkelen van nieuwe competenties en zal een doorlopend leerproces in gang worden gezet. In alle projecten wordt op verschillende manieren getracht om professionals bewust te maken van de waarde van reflectie. Dit gebeurt onder andere door het faciliteren van duurzame samenwerkingsrelaties tussen verschillende disciplines en regelmatige terugkoppelingsbijeenkomsten waarin feedback wordt geïdentificeerd, gereflecteerd wordt op het eigen handelen en actiepunten worden opgesteld. Professionals dienen hier wel tijd en ruimte voor te krijgen. Werkdruk en tijdgebrek zijn onder andere factoren waardoor er soms minder aandacht wordt besteed aan reflectie dan wenselijk is.

De verschillende projecten leggen elk op hun eigen manier een verbinding tussen het onderwijs, het beleid, de praktijk en het onderzoek. Door deze partijen actief bij de projecten te betrekken, hebben de resultaten betekenis voor zowel onderwijs, als beleid en praktijk, en worden de onderlinge afstemming en samenwerking in het gehele werkveld verbeterd.

Begin 2017 is binnen het ZonMw-programma 'Effectief Werken in de Jeugdsector' het project Lerend Transformeren gestart. Het doel van dit project sluit aan bij de hierboven beschreven projecten en is gericht op het ondersteunen van professionals en organisaties in het jeugddomein bij het ontwikkelen van de nieuwe werkwijze gericht op de transformatie. Vijftien organisaties uit het jeugdzorgdomein ontwikkelen en implementeren door middel van actieonderzoek een nieuw of bestaand ondersteuningsaanbod. Elk actieonderzoek richt zich op een transformatiedoel. Binnen dit project is er aandacht voor coaching, interview en reflectie van de professionals. Naar verwachting levert het project Lerend Transformeren kennis op waarmee praktijkorganisaties hun medewerkers bij de vernieuwde werkwijze kunnen ondersteunen.

De transformatie is een doorlopend proces en het werkveld binnen het sociale domein en de gezondheidszorg zal volop in beweging blijven. De genoemde projecten bieden de komende tijd ondersteuning bij het vormgeven en vasthouden van de nieuwe werkwijze, waarbij de nadruk ligt op verbinding, reflectie en het vergroten van competenties. Met veel enthousiasme en toewijding van professionals, onderzoekers, het onderwijs, beleidsmakers en burgers zal worden ingezet op continue en duurzame verbetering van zorg en welzijn.

Literatuur

1. Verkleij KAM, Francke AL. Landelijke monitor en evaluatie van leernetwerken wijkverpleging. Rapportage over de periode eind 2015 tot medio 2017. Utrecht: NIVEL; 2017.